

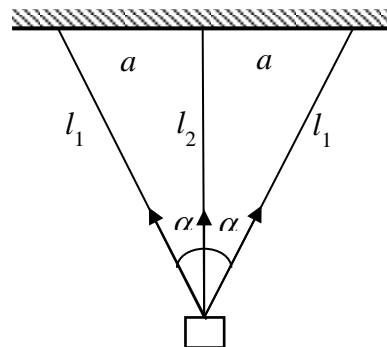
**56. ročník Fyzikálnej olympiády
v školskom roku 2014/2015**

Kategória B

Úlohy krajského kola

1. Rovnováha síl

Teliesko s hmotnosťou m je zavesené na troch gumičkách s veľmi malou hmotnosťou, ktoré majú rovnakú tuhosť $k = 20 \text{ N/m}$ a v nezaťaženom stave rovnakú dĺžku $l_0 = 10 \text{ cm}$. Vzdialenosť bodov závesu krajných gumičiek od bodu závesu strednej gumičky $a = 15 \text{ cm}$, obr. B2-1.

Obr. B2-1

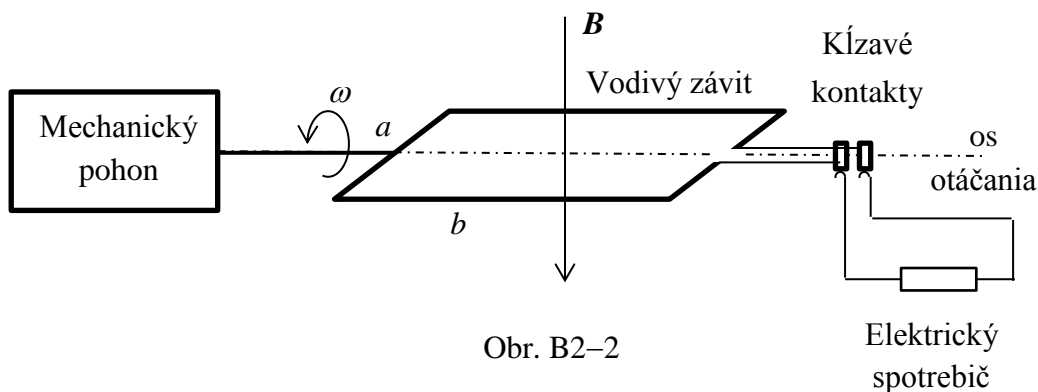
- Vyjadrite hmotnosť m telieska ako funkciu uhla α , ktorý zvierajú krajné gumičky so zvislým smerom. Diskutujte rôzne možné prípady.
- Určte hodnoty m_1 a m_2 hmotnosti m telieska pre hodnoty uhlu $\alpha_1 = 60^\circ$ a $\alpha_2 = 45^\circ$.
- Dokážte, že pri veľmi malej výchylke x z rovnovážnej polohy v zvislom smere je výsledná sila F pôsobiaca na teliesko priamoúmerná tejto výchylke $F \approx -Kx$. (Pozn.: Pri úprave použite predpoklad $x \ll l_0$). Určte hodnoty K_1 a K_2 koeficientu K pre hmotnosti telieska m_1 a m_2 .

Úlohu riešte všeobecne a pre dané hodnoty, $g = 9,8 \text{ m}\cdot\text{s}^{-2}$.

Pozn.: Tuhosť k určuje pomer sily F a predĺženia $(l - l_0)$ podľa vzťahu $F = k(l - l_0)$.

2. Elektrické a magnetické pole

Na obrázku B2-2 je znázornený jednoduchý model indukčného generátora striedavého elektrického napätia tvorený obdĺžnikovým vodivým závitom s dĺžkou strán a a b , ktorý sa otáča v magnetickom poli s magnetickou indukciou $\mathbf{B}$ kolmou na os otáčania.

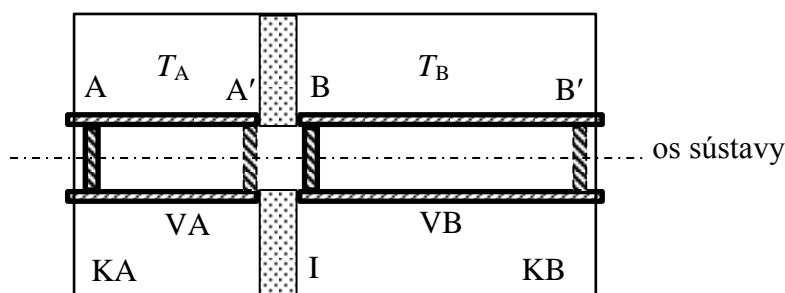
Obr. B2-2

Závit je na jednom konci pri osi prerušený a pripojený ku kĺzavým kontaktom. K týmto kontaktom sa pripája spotrebič s odporom R . Závit má odpor R_0 . Závit je mechanicky pripojený na pohon a otáča sa okolo osi s uhlovou rýchlosťou ω .

- V závite sa indukuje striedavé elektrické napätie s uhlovou frekvenciou ω . Určte amplitúdu U_m (maximálnu hodnotu) tohto napätia a uveďte, aký uhol α zvierá magnetická indukcia $\mathbf{B}$ s rovinou závitú v okamihu, v ktorom indukované napätie nadobúda maximálnu hodnotu (amplitúdu) U_m . Napíšte funkciu, ktorá vyjadruje závislosť indukovaného napätia od času, ak uvažujeme $\alpha = \omega t$.
- Určte moment sily M mechanického pohonu závitú ako funkciu času, ak ku kĺzavým kontaktom je pripojený spotrebič s odporom R . Napíšte túto funkciu a určte jej strednú hodnotu M_s .
- Určte strednú hodnotu P_m mechanického výkonu pohonu a strednú hodnotu elektrického výkonu P_s (činný výkon) na spotrebiči. Určte hodnotu R_m odporu spotrebiča, pre ktorý má elektrický výkon P_s maximálnu hodnotu (stav výkonového prispôsobenia) $P_{s, \max}$ a určte túto hodnotu.
- Odvoďte vzťah pre účinnosť $\eta = P_s/P_m$ prenosu energie z mechanického pohonu do spotrebiča a určte jej hodnotu η_m pri výkonovom prispôsobení spotrebiča.

3. Tepelný stroj

Na obr. B2–3 je znázornená termodynamická sústava, ktorá pozostáva z dvoch tepelne vodivých valcov VA a VB s rovnakým obsahom prierezu a spoločnou osou a dvoch pohyblivých piestov A a B. Valce sa nachádzajú v komorách KA a KB vyplnených kvapalinou s teplotami $T_A = 330 \text{ K}$ a $T_B = 300 \text{ K}$. Valce a komory sú oddelené tepelne izolačnou priehradkou I, v ktorej je pri osi sústavy otvor pre prúdenie plynu medzi valcami. Piesty sú pripojené na mechanický pohon, pričom rozsah ich pohybu sa líši. Medzi piestmi sa nachádza oxid uhličitý s látkovým množstvom $n = 2,0 \text{ mol}$.

Obr. B2–3

Sústava vykonáva cyklický dej. Na začiatku (stav 1) sú piesty v polohách A a B, pričom objem plynu medzi piestmi je V_1 a teplota je rovná teplote kvapaliny T_A v komore KA. Potom sa piesty rýchlo posunú do polôh A' a B', pričom objem sa adiabaticky zväčší na hodnotu $V_2 = k V_1$, kde $k = 1,5$ (stav 2). V tejto polohe piestov sa teplota plynu vyrovná

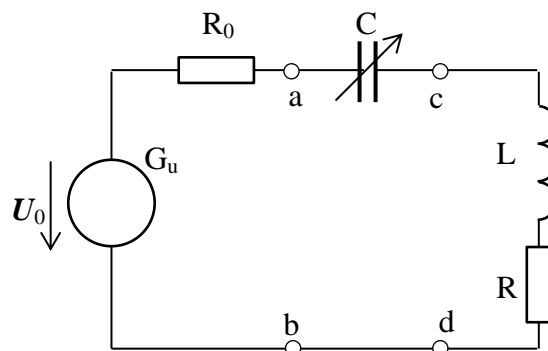
s teplotou T_B v komore KB (stav 3). Potom sa piesty posunú adiabaticky do začiatočných polôh A a B (stav 4) a následne sa teplota plynu vyrovná s teplotou T_A kvapaliny v komore KA. Cieľom deja je dodávať teplo kvapaline v komore KA.

- Znázornite termodynamický cyklus plynu v p - V diagrame a jednotlivé deje opíšte.
- Určte teploty T_2 a T_4 v stavoch 2 a 4 a stanovte podmienku pre veľkosť faktora k , aby plyn dodával teplo do kvapaliny v komore KA.
- Určte prácu W , ktorú vykoná pohon piestov počas jedného cyklu, a teplo Q_A , ktoré odovzdá plyn kvapaline v komore KA. Určte pomer $\eta = Q_A/W$, ktorý charakterizuje efektivitu zdroja tepla.

Úlohu riešte všeobecne a pre dané hodnoty. Poissonova adiabatická konštanta plynu s trojatómovými molekulami CO_2 $\kappa = 4/3$. Tepelná kapacita plynu $C_V = 3nR$, kde $R = 8,3 \text{ J}\cdot\text{K}^{-1}\cdot\text{mol}^{-1}$ a n je látkové množstvo plynu.

4. Elektrický obvod

K zdroju G_u striedavého napätia s výstupnými svorkami a, b je pripojený ku svorkám c-d spotrebič s odporom $R = 20 \text{ } \Omega$ a indukčnosťou $L = 50 \text{ mH}$. Medzi zdroj a spotrebič je pripojený premenný kondenzátor C, obr. B2-4. Napätie zdroja má efektívnu hodnotu $U_0 = 24 \text{ V}$, frekvenciu $f = 500 \text{ Hz}$ a vnútorný odpor $R_0 = 8,0 \text{ } \Omega$.

Obr. B2-4

- Napíšte vzťah pre efektívnu hodnotu I prúdu, ktorý prechádza obvodom a určte hodnoty I_1 a I_2 pre hodnoty kapacity $C_1 = 1,0 \text{ } \mu\text{F}$ a $C_2 = 4,0 \text{ } \mu\text{F}$.
- Určte hodnotu C_m kapacity C kondenzátora, pre ktorú nadobúda prúd I v obvode maximálnu hodnotu I_m . Určte hodnotu I_m .
- Určte efektívnu hodnotu U_{RL} napätia na spotrebiči, ak má kondenzátor kapacitu C_m . Porovnajte toto napätie s napätím U_0 zdroja.
- Určte účinnosť elektrickej sústavy $\eta = P/P_0$, kde P je činný výkon záťaže a P_0 činný výkon zdroja.

56. ročník Fyzikálnej olympiády – Úlohy krajského kola kategórie B

Autori úloh: Ľubomír Konrád (1,3), Ivo Čáp (2,4)

Recenzia a úprava: Daniel Klivanec, Ľubomír Mucha

Redakcia: Ivo Čáp

Slovenská komisia fyzikálnej olympiády

Vydal: IUVENTA – Slovenský inštitút mládeže, Bratislava 2015